

FRANCESC PUJOLS, CRITIC D'ART

Per Joan Ripoll

(I)

Un retrat polèmic.

La figura de Francesc Pujols (1882-1962) ens arriba avui desdibuixada, famosa com fou a la Catalunya dels anys vints, si bé mai exempta de flagrants contradiccions: personatge humà fabulós, intel·lectualment discutible, inabordable productor d'anècdotes i facècies, se li pot aplicar ben bé allò que en digué Josep Maria de Sagarra: "De Pujols se'n té una sensació que pot ser grandiosa, però difícilment se'n pot tenir una idea clara", fins al punt que gairebé se'n podria dir que tothom n'ha parlat i ben pocs l'han llegit. A la recerca del seu perfil humà i intel·lectual, donada l'abundància de referències de què es disposa, podríem acudir, de bell antuvi, al retrat que en fa Josep Pla a la seva biografia(1), quan el retrobà després de passada la guerra civil espanyola, retornat Pujols d'un breu exili a la Catalunya francesa: "Era el Pujols de sempre: ple de vitalitat, molt rebel·lasià, de conversa fascinadora, totalment anti-convencional, d'una obertura intel·lectual sense límits, de vegades molt hiperbòlic, grandiosos i exagerat, dominat per la intensa i sempre viva confabulació poètica, altres vegades, més tendre i cordial, però sempre molt sensible i poètic"; d'altra banda, es fa imprescindible disposar d'un judici crític més distanciat i garbellat pel temps, judici que ens aporta Joaquim Molas en un article de 1968 (2): "...un home de pocs estudis i de grans projectes, fantasiós, indisciplinat, i megalòman, desplaçat i sense rumb, l'activitat crítica i literària del qual fou devorada per les crisis de la nostra època i, alhora, per la pròpia dissipació".

Aquest contrast entre la simpatia evident que desperta a Pla i

la severitat, no menys evident, que provoca a Molas, ens dona la mesura dels seus propis contrastos. Pujols era, fonamentalment, home de tertúlia i de conversa -als "Quatre Gats", a l'Ateneu, al Círcol Artístic, a "La Punyalada", a la redacció del "Papitu", entre tants llocs-, però alhora un grafòman impenitent; era home, almenys en aparença, d'actituds destructives i fins i tot cíniques, si bé la seva situació era la d'un fill de família esdevingut propietari rural, i de tarannà clarament conservador; era home brillant i d'idees aparentment modernes, però vivia desplaçat en tant en quant mantenia un ideari modernista en un context palessament noucentista: coetani rigorós de Carner, Bofill i Mates, Ors, López-Picó, Torres-García, era fidel al món i a les idees de Maragall, Casas, Rusiñol, Pijoan, Noll, i admirador rendit de Wagner i de Gaudí... Però, a més a més, aquesta sensació de desplaçament el portà a una certa

situació de frustració, tant com va fer una mica de tot, però potser res reeixit: conreà succesivament la poesia, el teatre, la crítica, l'especulació filosòfica, però, de fet, els seus llibres definitius els escrigueren altres en recollir i ordenar la seva paraula: Pla bastí el què hagués pogut ser el seu sistema filosòfic (3); Bladé Desumvila el què haguessin pogut ser les seves memòries (4). Pujols oferí així una imatge casolana, àdhuc refermada per la seva peripècia personal: quan la postguerra dispersà molts intel·lectuals catalans per Europa i Amèrica, ell -que definitivament havia publicat el seu últim llibre en 1935- passà un parell d'anys a Prada i Montpeller, per retirar-se, a la tornada, a la seva Torre de les Hores, de Martorell... Tota aquesta trajectòria ha quedat definida de forma lapidària per Joaquim Molas: "Pujols fou fins a la mort, i fins més enllà de la mort, un projecte d'intel·lectual desfet per l'anècdota".

Una lectura ambígua.

Entrem, però, en l'anàlisi de la seva obra. L'estil literari de Pujols és molt característic i ha esdevingut la projecció de la seva pròpia personalitat humana: d'antuvi, sota la influència maragalliana, és un estil contingut, amb un deix de sentència bíblica, de frase curta, però que aviat es transforma en un estil "orgànic", de frase llarga i enreessada que volia traduir l'esperit gaudinià i que, en tot cas, contribuï a enfosquir els conceptes sota la capa de la retòrica: ell mateix deia que havia passat d'un estil de molts punts i poques comes, a un altre sense punts i moltes comes. En aquest aspecte, és modèlic i exhaustiu l'estudi que li dedicà Carles Riba, recollit

La Torre de les Hores

en el seu llibre "Els marges" (5), estudi certament rigorós, que es podria resumir en aquesta frase: "estil grotesc, disforme, suma paradoxal dels més desenfrenats naturalismes"; l'agudesa de Joan Fuster, per altra banda, el definirà així: "la seva prosa és laberíntica, prolíxa, desplegada en períodes inacabables, atapeïts d'incisos i de digressions sovint superflus, que simultàniament són constants alternances de frases fetes, *calembours*, metàfores i idiotismes. La lectura esdevé alhora penosa i amena. I el que és més: esdevé ambigua".

D'aquesta ambigüitat tampoc no se n'escapa el seu pensament, per bé que cal dir que, malgrat el ropatge prosopopeic amb què el vesteix, es tracta d'un pensament d'una certa transparència, no exempta d'ingenuïtat, destil·lat com és de certes deus clàssiques inconfusibles: la seva teoria -que ell anomenà successivament Sumpèctica, Hiparxiologia i Pantologia- està basada, com li confessava a Pla, en l'ideal lul·lià d'establir les relacions em-

píriques entre la religió i la ciència. En el seu assaig "L'evolució i els principis immutables" (1921), derivat en certa manera del seu llibre "Concepte general de la ciència catalana" (1918), declara palesament els seus propòsits al plantejar la perennitat dels tres grans principis del pensament sobre l'art, el dret i la ciència, és a dir, els principis que representen la bellesa, el bé i la veritat, corresponents a les facultats estètica (sensibilitat), ètica (voluntat) i dialèctica (intel·ligència); el grau de perfecció d'aquests principis es troba, respectivament, en la Grècia i la Roma clàssiques i en la Catalunya medieval, i d'elles n'ha derivat la civilització occidental. Una visió autocrítica de l'obra anteriorment esmentada ens pot donar la clau d'aquesta barreja d'ambigüïtat i d'ingenuïtat que citàvem: "El Concepte general de la ciència catalana" és, si vostè vol -li diu a Baldé Desumvila-, una bestiesa, particularment pel seu estil desconcertant, popular i culte, sorneguer, erudit i taujà, tot entremesclat i estructurat en frases interminables, però no es pot negar que representava molts anys de treball i que del seu teixit, un lector mitjanament atent en pot extreure algun que altre fil estètic, o ideològic, aprofitable".

Més suggestiu és, però, el seu pensament estètic, perquè, si més no, ens dóna un testimoni sobre bona part dels artistes del seu temps. Remarcada que fou la seva observància modernista, no estranyarà que el seu idealisme el conduís, com a origen del seu credo artístic, a la idea bàsica de Milà i Fontanals -autor d'una "Estètica", obra destacada en el seu temps-, el qual definia la bellesa com "l'harmonia vivent". La postura de Pujols en el seu paper de crític d'art és, una vegada més, una mica ambigua i, per descomptat, la seva no és una visió d'espe-

López Llausàs, Josep Pla i Francesc Pujols, en temps de la publicació del *Manual d'Hiparxiologia*

cialista: Carles Riba ja assenyala que "com a crític, Francesc Pujols no és essencialment un tècnic; és molt més un espectador", però el nostre autor sembla acceptar plenament aquest paper quan manifesta a Baldé Desumvila uns propòsits ben clars, no massa allunyats, per altra banda, i salvant totes les distàncies, de les famoses perspectives baudelairianes: "La meua concepció revelava un món estètic que no era l'habitual, perquè fins aleshores els crítics només s'entretien a fer remarcar els aspectes formals de l'obra d'art, la tècnica i la temàtica, però no pas la resta, que és fonamental. Evidentment, en la meua concepció de l'art hi havia molta subjectivitat, com n'hi haurà sempre en tota crítica, perquè els judicis artístics no són com els científics, que es poden experimentar, i perquè, d'altra banda, neixen de la sensibilitat, amb llurs simpaties i antipaties... Vol dir, doncs, que el crític és sempre un home que s'arrisca i, se l'encerta, l'endivina".

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

(1) Josep Pla.- FRANCESC PUJOLS. NOTES, a TRES BIOGRAFIES. OBRA COMPLETA, vol. X. Destino. Barcelona, 1968

(2) Joaquim Nolas.- FRANCESC PUJOLS O L'ANÈCOTA, a "SERRA D'OR" num.

100. Gener, 1968

(3) Josep Pla.- EL SISTEMA DE FRANCESC PUJOLS. MANUAL D'HIPARXIOLOGIA. Llibreria Catalònia. Barcelona, 1931

(4) Artur Bladé Desumvila.- FRANCESC PU-

JOL PER ELL MATEIX, Pòrtic. Barcelona, 1967

(5) Carles Riba.- L'ESTIL DE FRANCESC PUJOLS, a ELS MARGES. La Revista. Barcelona, 1927